

शून्य तास - भारतीय राज्यघटना

शून्य तास ही अशी वेळ आहे जेव्हा संसद सदस्य (खासदार) तातडीच्या सार्वजनिक महत्वाचे मुद्दे मांडू शकतात. शून्य तासात मुद्दे मांडण्यासाठी, खासदारांनी बैठकीच्या दिवशी सकाळी 10 वाजेपूर्वी सभापती/अध्यक्षांना सूचना देणे आवश्यक आहे. त्यांना सभागृहात कोणता विषय मांडायचा आहे ते नोटीसमध्ये नमूद केले पाहिजे. तथापि, सभापती, लोकसभा/अध्यक्ष, राज्यसभा सदस्याला महत्वाचा मुद्दा मांडण्यास परवानगी देऊ शकतात किंवा नाकारू शकतात.

MPSC अभ्यासक्रमाचा भाग असलेल्या भारतीय राजकारण आणि त्याचे कार्य समजून घेण्यासाठी विविध संसदीय उपकरणे जाणून घेणे महत्वाचे आहे. या लेखात, MPSC परीक्षेसाठी संसदेतील शून्य तास या शब्दावर चर्चा आणि स्पष्टीकरण दिले आहे.

कार्यपद्धतीच्या नियमांमध्ये 'शून्य तास'चा उल्लेख नाही. अशा प्रकारे, 10 दिवस अगोदर कोणतीही सूचना न देता मुद्दे मांडण्यासाठी खासदारांसाठी हे एक अनौपचारिक साधन आहे. याचे कारण असे की, साधारणपणे, बाबी सार्वजनिक महत्वाच्या असतात आणि अशा बाबी 10 दिवस थांबू शकत नाहीत.

त्याला 'शून्य तास' का म्हणतात?

'शून्य तास' चा शब्दकोश अर्थ "महत्वाचा क्षण" किंवा "निर्णयाचा क्षण" असा आहे, तर संसदीय भाषेत, प्रश्नोत्तराचा तास संपणे आणि नियमित कामकाजाची सुरुवात यामधील वेळेचे अंतर आहे. हे नाव देण्यामागील इतर तर्क म्हणजे ते दुपारी 12 वाजता सुरु होते.

शून्य तासाची उत्पत्ती

- शून्य तासाचा उदय साठच्या दशकाच्या सुरुवातीस शोधला जाऊ शकतो, जेव्हा प्रश्नोत्तराच्या तासानंतर, काहीवेळा अध्यक्षांच्या पूर्व परवानगीने किंवा इतर काही वेळा अशा परवानगीशिवाय सदस्यांकडून मोठ्या सार्वजनिक महत्वाच्या आणि निकडीचे अनेक मुद्दे उपस्थित केले जाऊ लागले.
- एक प्रथा विकसित होऊ लागली की अध्यक्षांनी "प्रश्नोत्तराचा तास संपला" असे घोषित करताच, एखादा सदस्य सदनाच्या लक्षात आणून देण्यास अत्यंत महत्वाचा वाटणारा मुद्दा मांडण्यासाठी त्याच्या पायावर उभा राहिल आणि सभागृहामार्फत, शासनाकडे, आणि ज्यामध्ये कोणताही विलंब होऊ शकत नाही किंवा सामान्य जमीन उपलब्ध प्रक्रियेचे पालन करून उठवण्याची प्रतीक्षा करू शकत नाही.
- शून्य तासाच्या कार्यवाहीने मीडियातील प्रसिद्धी चोरण्यास सुरुवात केली, ज्यामुळे अधिकाधिक सदस्यांना या द्रुत आणि सुलभ उपकरणाचा अवलंब करण्यास प्रोत्साहित केले गेले.

भारतात संसदीय कामकाजात शून्य तास कधी सुरु करण्यात आला?

- शून्य तास हा संसदीय कार्यपद्धतीच्या क्षेत्रातील एक भारतीय नवकल्पना आहे आणि 1962 पासून अस्तित्वात आहे.
- साठच्या दशकात संसदेचे सदस्य प्रश्नोत्तराच्या तासानंतर राष्ट्रीय आणि जागतिक आयातीचे अनेक महत्वाचे मुद्दे उपस्थित करायचे.
- अशा प्रसंगी एका सदस्याने संसदेचे अधिवेशन चालू असताना संसदेबाहेर मंत्र्यांनी केलेल्या धोरणाच्या घोषणेबाबत मुद्दा उपस्थित केला.
- या कायद्यामुळे इतर सदस्यांमध्ये एक कल्पना निर्माण झाली ज्यांनी सभागृहात महत्वाच्या विषयांवर चर्चा करण्यासाठी दुसरी तरतूद करण्याची मागणी केली.
- लोकसभेचे नववे सभापती रबी रे यांनी तातडीच्या सार्वजनिक महत्वाच्या बाबी उपस्थित करण्यासाठी सदस्यांना अधिक संधी निर्माण करण्यासाठी सभागृहाच्या कामकाजात काही बदल केले.
- त्यांनी 'शून्य तास' दरम्यान कामकाजाचे नियमन करण्यासाठी, प्रकरणे अधिक व्यवस्थितपणे मांडण्यासाठी आणि सभागृहाची वेळ अनुकूल करण्यासाठी एक यंत्रणा प्रस्तावित केली.
- राज्यसभेसाठी, दिवसाची सुरुवात शून्य तासाने होते आणि लोकसभेसाठी प्रश्नोत्तराच्या तासाने सुरु होतो.